Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 45, Nisan 2020, s. 317-326

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.41887>

Şerife Hacer TOKSÖZ

Sakarya Üniversitesi, hacer.toksoz@ogr.sakarya.edu.tr

GENÇLERİN ÖLÜM ALGISI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Özet

Çalışma batıda değişen ölüm algısının ülkemiz gençleri üzerindeki etkisini incelemektedir. Batı medeniyetinde farklılaşan ölüm uygulamalarının bize yansımalarının ne şekilde olduğu ve eski dönemlerden günümüze gelen ölüm ile ilgili uygulamaların günümüz gençleri tarafından ne kadar uygulandığının araştırılması amaçlanmıştır. Gençlerin, ölüm ile ilgili bilgileri ve ölüme yaklaşımları ölçülmüştür. Modern çağın en önemli temsilcisi olan genç kuşağın ölüm algısı, geleneksel anlayış ve batıdaki anlayışla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Çalışmamız kapsamında, Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde eğitim gören 116 lisans öğrencisi ile anket tekniği uygulanarak bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen verileri, SPSS programı kullanılmış ve istatistiksel analizler için %95 güven aralığı, $p=05$ anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır.

Anahtar kelimeler: ölüm, ölüm algısı, modern dünyada ölüm, geleneksel toplumlarda ölüm

AN INVESTIGATION ON THE DEATH PERCEPTION OF YOUTH

Abstract

The study examines the effect of changing perception of death on the youth of our country in the west. The aim of this study is to investigate how the death practices differing in Western civilization are reflected in us and how much the practices related to death from ancient times have been applied by today's youth. The knowledge of young people about death and their approach to death were measured. The perception of death of the young generation, which is the most

important representative of the modern era, has been evaluated by comparing it with traditional and western understanding. The research was carried out by applying a questionnaire to 116 undergraduate students studying in the Department of Sociology at the Faculty of Arts and Sciences of Sakarya University. The data obtained from the research were analysed using the SPSS program. In the study, 95% confidence interval for statistical analysis was analysed taking into account $p = 05$ significance level.

Keyword: death, death habit, death in the modern world, death in traditional societies

GİRİŞ

Ölüm, her insanın karşısına çıkacak mutlak bir doğrudur. Ölüm ve sonrası hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Sadece belli inançlar ve dinler aracılığıyla geliştirilen bilgiler doğrultusunda toplumsal bir dinamiği temsil ettiği bilinmektedir. Ölüm, ölen kişiyi etkilediği gibi içinde gerçekleştiği toplumu da etkilemektedir. Dolayısıyla meydana gelmesiyle birlikte toplumsal bir takım hareketliliğe neden olmaktadır. Bu durum yaşanan döneme ve topluma göre değişiklikler arz eden inanışlar, uygulamalar ve ritüeller barındırmaktadır. Toplulukların yüzyıllara dayanan değişimlerinin altında yaşadığı coğrafya, iklim koşulları, benimsediği dinler, etkileşim içerisinde olduğu komşu medeniyetler, alışveriş yaptığı farklı kültür yapıları vardır. Dolayısıyla ölümü tanımlama, algılama ve uygulama biçimleri değişiklik göstermektedir. Konu sınırlandırması eski Türklerden günümüze kadar olan süreç şeklinde ele alınmıştır.

Değişim tarih boyu olmuş iken modernleşme süreci ile bu durum hızlanmıştır. Bu hızın arkasında teknolojik buluşlar, hayatı kolaylaştıran icatlar, tıbbi araçların yenilenmesi ve her geçen gün geliştirilmesi, ölümcül hastalıklara çareler bulunması, ölümün geciktirilmesi gibi etkenler söz konusudur. Bu gelişmelerin yaşanması ile birlikte insanların ölüm ile ilgili algısı da değişmektedir. Ölüm algısı, ölüme karşı yaklaşım tarzı, ölümün toplumsal konumu ve ölüm ile ilgili uygulamalarda değişimler söz konusudur. Bu çalışmanın odak noktası çok eski yıllardan beri süregelen ölüm algısının genç nesilde nasıl karşılık bulduğudur. Bu amaç doğrultusunda üniversitede eğitim gören lisans öğrencilerinin ölümle ilgili inanç ve uygulamaları, temelde modernleşme ile değişen ölüm algısı değişkeni açısından değerlendirilecektir.

ÖLÜMÜN TANIMI

Ölüm iki farklı boyutta ele alınabilir. İlki biyolojik ölüm, ikincisi ise kişinin kimliğinin yok olduğu toplumsal ölümdür. Ölümün biyolojik hali birkaç saniyede oluşan, insanoğlunun yaşadığımız dünyadaki hayati fonksiyonlarını yitirdiği bir olaydır. (Kellehear, 2012:10) Bu ölen herkesin yaşadığı ama kimsenin ölmeden bunun ne demek olduğunu bilmediği bir an ya da kısa bir süreçtir. Toplumsal ölüm ise bu biyolojik ölme halinin toplumdaki yansımaları temsil etmektedir. (Kellehear, 2012:31) Bizim üzerinde duracağımız ölüm, kimliğin ölümüyle başlayan, yaşamın belli bir döneminde eninde sonunda karşılaşacağımızın farkında olduğumuz ve bu doğrultuda bir takım eylem ve inançlar ortaya koyduğumuz ölümdür. (Kellehear, 2012:11) Kişinin toplumsal ölümüyle beraber kişi kimliğini kaybeder. Buradan hareketle denilebilir ki bir insanın ölümü bilincinin öldüğü andır. O organları artık çalışmaz olduğu için değil insan türü olarak öldüğü için ölüdür. İnsan türü ve diğer canlılar arasındaki fark olan *bilinç özelliği* öldüğü için insan da ölmüştür. (Sağır, 2014:51) Her şeyin sonu ölüm olsa da bu sona giden tüm yollar aynı olmamaktadır. Yaşadığımız, içinde doğduğumuz kültürün gelenekleri;

bizi, ölüm ile birlikte ortaya çıkan davranış kalıplarıyla şekillendirmektedir. (Kellehear, 2012:9-10) Bunun temelinde yaşanan coğrafya ve toplumun içine girdiği dinlerin payı büyüktür.

Ölümün önemi, eski çağlardan beri ölüm ile ilgili yapılan eylem, inanç ve ritüellerin temelinde yatan hâkim zihniyeti ortaya çıkarmasından gelmektedir. Dolayısıyla ölüm karşısında kolektif bir tavrın sergilenmesi, çeşitli pratiklerin ve ritüellerin oluşmasına kaynaklık etmiştir. (Sağır, 2014:29) Ölüm olgusu bağlamında insan ilişkilerini ortaya çıkaran şey, somut anlamda kültürel bellek ve mekân organizasyonu iken soyut anlamda baktığımızda ise zihinsel tutumların ölüm etrafındaki inanışları inşa etme süreçlerini görmekteyiz. Her ikisinin de ortak noktasını söyleyecek olursak, ölümün bir kimlik unsuru olarak karşımıza çıkması, anlamlandırılması ya da bireyin kendini bunlarla tanımlamasını ifade ettiğini söyleyebiliriz. (Sağır, 2014:20) Schopenhauer'a göre de “yaşam, ölümden alınmış kısa vadeli bir borçtur.” Bu noktada diyebiliriz ki yaşamın kendisi aslında ölümden türemektedir. Yaşam, bir sona ulaşmanın amacı olarak yalnızca ölüm ile gerçeklik kazanmaktadır. Çünkü ölüm, yaşamın tek varış noktası olarak, bir son biçiminde kabul edilmektedir. Yaşamı anlamlı kılan şeyi temelde bu düşüncenin kendisi oluşturmaktadır. (Sağır, 2014:45) Buradan hareketle ölümün önemini yaşamı anlamlı kılmasıyla açıklayabiliriz.

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ ÖLÜM ALGISI VE UYGULAMALARI

Tarihsel süreç içerisinde, eski Türk toplum yapısında ortaya çıkan inanç sistemleri doğrultusunda ölüm algısı beraberinde birçok toplumsal eylemi de ortaya çıkarmıştır. Bu eylemler, uygulamalar, işlemler ve ritüeller bize toplumun yapısını ve ölümün mahiyetini anlamak noktasında büyük ipuçları vermektedir.

Ölüm söz konusu olduğu zaman ele alınacak en önemli toplumsal kurum din kurumudur. Tarih boyunca bütün insan toplulukları belli bir inanç, belli bir din etrafında toplanmışlardır. Kimisi İlahi kaynaklı kimisi kültürel inançlar ile gelişen dinlerdir. Sonuç olarak bu inanç sistemlerini şekillendiren en önemli olay ölüm olayı olmuştur. İnsanların inandıkları doğaüstü varlıklar ve olaylar ölüm kavramı üzerinden açıklanmıştır. Ünlü antropolog Malinowski, dinin ortaya çıkışını ölüme ve onun üzerinde düşünmeye bağlamaktadır. (Aman, 2012:150)

Günümüzden yaklaşık olarak 3000 yıl önce beş kıtada doğmuş olan ilkel dinlerin hemen hemen hepsi 'canlılık' formunda görülmektedir. Buna Animizm diyoruz. Çünkü ilkel çağda yaşayan insanlar; hayvanlar, bitkiler, kayalar, dağlar, ırmaklar, yıldızlar gibi çevrelerinde bulunan her şeyin bir ruhu olduğuna inanmaktaydılar. Bu inanca göre, ölümler yaşamaya devam ederler, saygı isterler. Ayrıca yiyip içmek isterler. Bu nedenle ölenlerin mezarlarına sevdikleri yiyeceklerle, yaşarken beğendiği eşyalar, araçlar konulmaktadır. (Artun, 2013:98) Ölüm, somut olarak, insan yaşamının sona ermesidir; ama insan topluluklarının inanış ve törenlerinde, bu olay da doğum ve düğün gibi bir "geçiş" aşaması değerini taşımaktadır; ölümden sonra da ölünün yaşayanlarla ilişkileri, alışverişleri devam etmektedir. (Boratev:244)

Eski Türklere baktığımız zaman öncelikle tek Tanrı inancının mevcut olduğunu görüyoruz ve bu da öbür dünya inancını ortaya çıkarmaktadır. Öbür dünyaya, burada ikinci bir hayatın varlığına, iyilik ve kötülüklere dair hesabın verileceğine ve ruhların ebediliğine inanılıyordu. (Tümer, 1988:61) Ölüm olayı tam bir yok oluş olarak algılanmamaktaydı. Eski zamanlardan beri ölüm sonrası ikinci bir hayat düşüncesi mevcuttu. Bu inanç doğrultusunda ölünün ruhunun rahat etmesi için çeşitli uygulamalar yapılmaktaydı. Ölünün mezarına yiyecek, giyecek bırakılması buna yönelik eylemlerdendir (Tunç, 2013:13) Gömülme ve mezarlıklarla

ilgili olarak kazılarla ortaya çıkan verilere göre ölüyle birlikte çok sayıda eşya gömme ritüeli eski Türklerde de mevcuttur. (Roux, 1994:227) Eski Türklerde İslamiyet'ten önce de ahiret inancı mevcuttur ve bu anlayış etrafında toplumsal düzenlemeler ve birçok uygulamalar yapılmıştır. Ayrıca ölüm durumu korkulan bir durumu temsil etmekte ancak toplum hayatının bir parçası olarak da kabul edilmektedir. Bu durum geleneksel hayatın çok önemli bir yansımaları temsil etmektedir. Türkler asırlar boyunca çeşitli dinler değiştirmelerine rağmen Eski Türk dini geleneklerinin manevi hayatlarında izleri hala sürmektedir. (İnan, 1976:61)

İslamiyetten sonraki dönemlerde Anadolu'da hâkim olan inanışa göre ruh, tıbbi ölümden sonra ağızdan ve burundan çıkarak ölü bedenini terk etmektedir. Hayatta iken iyi bir yaşam sergileyenlerin ruhunun, bedeni çok rahat terk ettiğine kötü ruhların bedeni çok zor terk ettiğine, bu tür kimselerin acı çekerek öldüğüne inanılır. İyiler için "bir kuş gibi uçup gitti" kötüler için "çok zor can verdi göğsünü yırtı yırtı canı vücuttan ayrıldı." denilmektedir. (Kalafat, 2011:74) Bu durum İslamiyet'ten önceki eski Türk halk inanışlarından kalmadır. Halk inanışları arasında ölümü önceden haber veren inanışlar mevcuttur. Bunlar arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kaplamaktadır. Evcil ve yabani hayvanların çıkardıkları sesler, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları yaklaşan bir ölümü işaret ettiği inancı vardır. Ölüm habercisi olan bir takım hayvanlar; köpek, kedi, at, koyun, tavşan, baykuş, tilki, yaras, yılan, kurt, çakal vs. (Örnek, 1971:15) Kayseri'de 2014 yılında yapılan bir araştırmaya göre eski evlerin mahzenlerinde kötü ruhların hayvan şeklinde gözüktüğüne dair bir inanış hala sürmektedir. (Özen & Yüksel, 2014:24) Evde meydana gelen evin tavanının çatırdaması, evin orta direğinin çatlayıp kırılması gibi fiziksel olaylar çerçevesinde ölümün geldiğine inanılmaktadır. (Örnek, 1971:20) Ölüme ön belirti olan bir diğer olaylar astronomiyle alakalıdır. Yıldız kaymasının bir yerlerde birinin öldüğüne işaret ettiğine inanılmaktadır. Gökten düşen yıldız için o yıldızın sahibi öldü anlayışı vardır. (Örnek, 1971:24-25) Halk arasında bir takım rüyalar da ölümle yorumlanmaktadır. Ölecek olan kişinin rüyasında, ölmüş birinin onu alıp götürdüğüne inanılır. Burada ölümle gelen ruhlar arasında bir iletişimden bahsedebiliriz. (Kalafat, 2011:79) Ölüm olayının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin yakınlarının ağlamasıyla anlaşılır. Olayı duyan yakın civar komşuları koşarak ölünün yakınlarının acılarına ortak olurlar. Onları avutur, ilk hazırlıkları yapmaya yardım ederler. Bu durum gerekli yerlere ulaştırılır. Ölüm haberleri genellikle yakın akrabaların aranmasıyla, komşular aracılığıyla, camilerde sela verilerek, belediye ya da muhtarlık anonslarıyla, gazete ilanlarıyla ve radyo, telefon, telgraf gibi kitle iletişim araçlarıyla duyurulmaktadır. Büyük kentlerde cenaze işlerini alan ticari kuruluşlar da mevcuttur. Bu kimseler profesyonelce çalışmakta, defin işlemlerinin yanı sıra gerekli ölüm ilanlarını da yapmaktadırlar. (Örnek, 1971:41-42)

Ölümden sonra yapılanlar, ölünün öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık mahiyetinde yapılan işlemler, kimisi için ölüye canlı gözüyle ve ondan korkmanın tipik belirtileri yatarken, kimilerinde de hijyen doğrultusunda düşünceler ve dinsel gelenekler rol oynamaktadır. Örneğin; Ölünün gözlerinin kapatılmasının pek çok anlamı vardır; biri gözlerine toprak kaçmasını diyer, biri gözü arkada kalmasını diyer, bir diğeri ise ardından birini götürmesini diyer. Ölünün çenesi bağlanır, bu durumun da pek çok anlamı bulunmaktadır. Bunlardan bir kaç şöyledir: korkunç ve çirkin görünmesin diye, çenesi sarkmasını diye, yıkanırken su gitmesin diye ve ağzına toprak dolmasını vs. gibidir. Baş tarafı kible yönüne gelecek şekilde koyulur. Ayak ve elleri yan yana getirilir. Bunun nedenleri de tabuta kolay girsin, kabirde yatacağı biçimi alsın, Tanrının huzuruna düzgün gitsin diyer. Sonra ölünün üzerindeki soyulur. Yatağı değiştirilir. Ölünün karnına bıçak, maşa, demirden ağır bir şey konulur. Bunun sebeplerinden bazıları;

şışmesin diye, şeytan gelmesin diyedir. Sonrasında ölünün bulunduğu odanın pencereleri açılır. Bunun nedenlerinden bazıları ise: ölüm kokusunun çıkması için, temiz havanın vurması için ve Azrail'in çıkması içindir. Sonra ölünün bulunduğu oda aydınlatılır. Ölünün başucunda Kur'an-ı Kerim okunur. (Örnek, 1971:44-45-46-47) Bu ön hazırlıkların devamında gömme için gerek dinsel, gerek geleneksel olarak zorunlu olan hazırlığa geçilir. Bu hazırlık evresi üç aşamadan geçmektedir, bunlar: yıkama, kefenleme ve cenaze namazından oluşmaktadır. Bu aşamalar çerçevesinde geleneksel bir takım adetler oluşmakta hatta bunlar dinsel yükümlülüklerin önüne geçmektedir. Yıkama işlemleri, büyük kentlerde mezarlık gasilhanelerinde yapılmaktadır. Belediye cenaze işleri müdürlüğüne ödenen para karşılığında ölüyü yıkarlar. Bu işler bir ücret karşılığında yapılmaktadır. Ölü ılık su ile yıkanır ve ölüye gusül abdesti aldırılır. Cesedin burnuna, kulaklarına vs pamuk tıkanır. Bunun nedenleri arasında şunlar gösterilir: şeytan girmesin, pislik akıntı çıkmasın, su kaçmasın, abdesti bozulmasın vs. Anadolu'nun çoğu kent ve köylerinde, belediye gasilhane yapmamışsa eğer, evlerin avluları ölü yıkama için en çok kullanılan yerler arasındadır. (Örnek, 1971:48-49-50) Ölünün gömülme için geçtiği aşamalardan bir diğeri ise kefenlenmedir. Kefenlenme işlemi İslami usullere göre yapılmaktadır. (Örnek, 1971:52-53) Ölünün gömülme için geçtiği aşamalardan üçüncüsü cenaze namazıdır. (Örnek, 1971:55) Cenaze namazı için ölen kişinin Müslüman olması şartı aranmaktadır. Namaz sonrasında cenaze omuzlar üzerine alınarak gömülme üzere mezarlığa götürülür. Anadolu'nun beşiklik ettiği eski kültürlerde görülen, mezarlara hediye, yiyecek, içecek, kişisel eşya bırakma âdetine, bugün de yurdumuzun kimi yerlerinde rastlamak mümkündür. Örneğin: Urfa'da vefat etmiş bir kadın, yüzüğü, küpesi ve gelinliğiyle gömülmüştür. (Örnek, 1971:72) Ayrıca mezara su dökmek, içi dolu ya da boş fark etmez su kabı bırakma âdeti çok yaygın uygulanan adetlerdendir. Anadolu'da ölünün dinsel törenle ve yemekle anıldığı belli bir takım günler mevcuttur. Bunlar 40. Günü, 52. Günü ve senesidir. Bu günlerde çeşitli yerlere göre değişmekle birlikte yemek verilir, helva dağıtılır, hatim indirilir. (Örnek, 1971:78-79)

Halk inanışlarına baktığımız zaman yapılan kefenleme, ölü yıkama, cenaze namazı kılma gibi ritüeller İslam dini kurallarına göre yapılmaktadır. Ancak dinde yeri olmayan hatta bazılarının dinde günah kabul edildiği bir takım davranış ve inanışların kültürel olarak sürdürüldüğü görülmektedir. İslamiyet'ten önce sürdürülen kültürel inançların etkisi İslam dini inançları arasına öyle karışmıştır ki çok bariz görünenleri dışında ayırmak mümkün değildir. İslam dini inancında ölüm, dünya hayatının bitişi ve Ahiret hayatının başlangıcıdır. Bu nedenle ölüm döşeğindeki hastanın, bu ebedi yolculuğa hazırlanması için ruhen yardımcı olunması sevgi, saygı gösterilmesi İslam dininde sevap kazandırıcı eylemlerdir. (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2008:21)

MODERNLEŞME VE ÖLÜM ALGISI

Batı modernliğinin devrimci karakteri dolayısıyla din, gelenek ya da kutsallık kavramları saf dışı edilmiştir. Bu kavramlar sekülerleşme ile birlikte bilimden, akıldan ve toplumdan ayrılmıştır. Modernliğin en temel yapıtaşlarından olan aydınlanma düşüncesiyle beraber insan, gelenek ve din gibi her türlü metafizik boyuttan özgürleştirilerek dünyevi alana yerleştirilmiştir. İnsan Tanrıdan ve doğaüstü dünyadan koparak özerk birey kimliğiyle otonom bir varlığa dönüşmüştür. (Yıldırım, 2012:16) Modernizm öncesi dönemlerde her şey Tanrı'nın birliği temelinde ve doğaüstü olaylarla açıklanmaya çalışılırken, modern dönemde Tanrı'nın yerini birey almıştır. Birey odaklı bir düşünce biçimi hâkim olmaya başlamıştır. Bu gelişmelere paralel

olarak çözülmeye başlayan din gibi geleneksel kurumlar toplumdaki etkisini yitirmeye başlamıştır, bunun yerini ise akılcılık almıştır. (Karaduman, 2010:2890)

Modern kültürle bağlantılı olarak ortaya çıkan oluşumlardan birisi modern din anlayışıdır. Modern din anlayışına göre din kamusal alandan özel alana çekilmelidir. “Kamusal alan asıl kurumsallaşmaların yaşandığı bir alan olduğu için din geleneksel kurumsal yapılarını bırakmalıdır. Yine kamusal alan sembollerin ve görünürlüğü yaşandığı bir alandı. Dolayısıyla bundan sonra din ortallıklarda gözükmeyecek, kamusal alanı dolduran tüm kurumsal yapılar, başta siyaset olmak üzere din dışı çerçevede oluşturulmuş dünyevi yapılar olacaktır.” Din, Tanrı ile kul arasında bir başkasına açmak ve paylaşmak durumunda olmadığı özel bir ilişki alanı halinde olmalıydı. Modern veya sekülerleşmiş din olarak nitelendirilen bu anlayış artık din için olabilecek yegâne biçimi temsil ediyordu. (Aydın, 2013:173) Her din, ölümü önemsemekte ve inananların da önemsemesini onlardan istemektedir. Temel felsefesi itibariyle din kurumunu hayatın dışına atmak isteyen modernite ise ölümü hiçlik ya da yokluk olarak telakki etmektedir. Dinler, ölümü kabullenilmesi ve hayatın ona göre ayarlanması gereken bir nihai gerçeklik şeklinde bildirmektedirler. Başka bir ifadeyle insanlar günlük hayatta dini referans aldıklarında gerçekleşen ölümlere razı olunmaktadırlar ancak dinin referans alınmadığı hayatta ölümlerin ani olarak nitelendirildiği görülmüştür. (Ünal, 2011:132)

Modernite ile ölüme karşı bir tavır alış söz konusudur. Modern dünya ölümü istememektedir ve bu ölüme karşı gerçekleşen tavır alış, modernleşme süreci içerisinde sabit bir şekilde kalmamıştır. Ölüm, geleneksel hayatın yaşandığı dönemlerde daha kamusal bir alana yayılmışken, modern zamanlarda özelleşmiştir. Modern hayat ölümle karşılaşma oranı azaltan bir altyapı oluşturmaktadır. Bu durum, ölümün gündelik yaşamdan uzaklaştırıldığı şeklinde okunabilir. (Ünal, 2011:131) Ünal’ın aktarımıyla Göka, geleneksel toplumların modern toplumlara nazaran ölümlerle daha barışık olduğuna kanıt olarak mezarlıkları göstermektedir. Mezarlıklar, geleneksel toplumlarda yaşam alanlarının içerisine yapılıyordu; aile efradının mezarları kendi bahçelerinde bulunmaktaydı. Durum Türk-İslam kültüründe de böyledir. Osmanlı’daki mezarlık sistemi 19. yüzyıldan sonra değişime uğramıştır. (Ünal, 2011:130) Günümüz Türkiye’inde mezarlıklar, gerek ekonomik gerekçeler, gerekse şehir planlamasından dolayı şehirlerden ötelerde yer almışlardır. Süheyl Ünal’a göre Mezarların ve kabristanların yaşanan bölgelerden uzaklaştırılması ile ölümün hayattan dışlanması ve ölüm-hayat kardeşliğinin bozulması arasında doğrudan bağlantı vardır. (Ünal, 2011:130) Modern toplumdaki ölüm algısı, yaşa göre planlanmıştır. Gençler ölüme daha uzak, yaşlılar ölüme yakın olarak değerlendirilir. Ancak bireylerin yaşları ne olursa olsun ölümün reddedildiğini söyleyebiliriz. Buna göre ölüm her hâlükârda reddedilmesi gereken bir son olarak kabul edilebilir. Modern yaşamın öngörüsüne göre 15 yaşındaki için de 60 yaşındaki için de ölüm erkendir. Burada eski bir kaygının yeniden gündeme geldiğini görmekteyiz ki bu da kimsenin ölümü kendisine yakıştıramamasından kaynaklanan bir durumdur. "Allah sıralı ölüm versin", "bir ayağı mezarda", "gözü toprağa bakıyor", "toprağı bol olsun" gibi birçok atasözü ve deyiş ölüme bakışı yansıtmaları bakımından önemlidir. (Sağır, 2014:27) Ölüm genellikle gençken uzakta gelir; hep başkaları ölür sanılır. Gündelik hayatımızda “Çok zamansız gitti... Ölmek için henüz çok gençti... Ölüm ona yakışmadı...” gibi söylemlerle karşılaşmaktayız. “Hâlbuki Heidegger’in dediği gibi ‘yeni doğan biri ölmek için yeterince olgundur.’” (Ünal, 2011:122) Modernliğin ölüm karşısındaki tutumları, ölüm ve matem konularında bir görmezden gelme ve vurdumduymazlık oluşturmaktadır. (Ünal, 2011:128) Günümüz Batı toplumunun ölüm karşısındaki tavrını değerlendiren Ariés, “ölümün adını bile söylemeye cesaret edemeyeceğimiz

kadar korku yarattığı çağımız” tabirini kullanmakta ve geleneksel duruma karşı çok ters düştüğünü iddia etmektedir. Ve eski dönemdeki ölüme yaklaşımı “ehlileştirilmiş ölüm” olarak değerlendirmiştir. (Ariés, 2015:37-38) 20. yüzyılda cenaze törenlerinin dramatik içeriği boşaltılmış, el çabukluğuyla ölüyü yok etme, ortadan kaldırma süreci başlamıştır. 1930-1950 arasında bu değişim daha da hızlanmıştır. (Ariés, 2015:80) Modern çağ, ölümün meydana getirdiği acı ve kederi gizleme ve engelleme yoluna gitmektedir. Bu yolla acı daha fazla bireyselleştirilmektedir. (Ünal, 2011:131)

Modern düşüncenin ölüm algılamasındaki değişimlerin anlaşılması, geleneksel toplumdaki ölüm algısı ile kıyaslandığı zaman ortaya çıkmaktadır. Geleneksel toplumlarda, ölme süreci başta olmak üzere, ölüm sonrası bile ölüyle iletişimin sürdürüldüğünü görmekteyiz. Bu iletişimin devam etmesini sağlayan araçlar dualar, rüyalar, kurbanlar vb. gibi birçok kültürel pratikten oluşmaktadır. Bu bağlamda en sık kullanılan araçların başında din ve inançlar gelmektedir. Geleneksel toplumlarda görülen din ile ölüm arasındaki yoğun ilişki, aslında modern toplumun ölüme yüklediği anlamlandırmaların bilinçaltını oluşturmaktadır. Modernizmin din ile toplum arasına koymuş olduğu mesafe, ölümün seküler biçimlerini doğurmuştur. (Sağır, 2014:76)

Genel olarak baktığımızda Batılı ölüm algısının büyük bir değişim geçirdiğini görmekteyiz. Bunun etkileri Türkiye’de de görülmektedir. Toplumda daha önceden var olan kurumların bile içeriğinin değiştiği bir dünyada ölüme yeni anlamlar yüklenmesi çok olağan bir durumdur. Ölümün toplum içerisinde yeri ve zamanı değişmiştir. Modern hayatın dışladığı din kurumunun farklılaşmış bir boyutundan bahsedebiliriz çünkü modernleşme ile hayatımıza birçok kavram girmiş ve bazı durumların değişmesine neden olmuştur. Böylece ölüm ile ilgili ritüel, uygulama ve inançlar anlam değişmesi yaşamış aynı zamanda içleri boşalmıştır. Dünya sürekli artan bir hızda değişim geçirmektedir.

YÖNTEM

Öğrenciler üzerindeki ölüm algısını araştırmada nicel yöntemin anket tekniği kullanılmıştır ve rastgele örneklem tekniğine başvurulmuştur. Oluşturulan hipotezler doğrultusunda sorular hazırlanmıştır. Araştırmanın örneklemini olarak Sosyoloji bölümü lisans öğrencileri arasından rastgele örneklem yöntemi kullanılarak toplam 116 katılımcıya anket uygulanmıştır. Verilerin analizi SPSS programına girilen veriler doğrultusunda çıkan tabloların yorumlanması sonucuyla yapılmıştır. Bilgilerin yorumlanmasında frekans tabloları kullanılmıştır. Araştırma bulguları araştırma grubuyla sınırlıdır.

HİPOTEZLER

1. Modernleşme ile genç kesimin ölüm algısı değişmektedir.
2. Geleneksel inanç sistemi inanış ve uygulamaları günümüzde hala devam ettirilmektedir.

BULGULAR

Sosyo-Demografik Sorularla İlgili Bulgular

Araştırmaya toplamda 116 kişi katılmıştır. Sosyoloji Bölümünde kadın öğrencilerin ağırlıklı olması nedeniyle katılımcıların 85’i kadın, 31’i erkektir. Katılımcıların ağırlıklı olarak 19-24 yaş aralığındadır. Türkiye’nin her bölgesinden en az 3 olmak üzere ağırlıklı olarak Marmara Bölgesinden katılım olmuştur. Araştırmaya katılan katılımcıların **YARISINDAN** fazlasını

kentte ve çekirdek ailede yaşayan gençler oluşturmaktadır. Aile içi karar alma tutumuna yönelik soruya katılımcıların büyük bir çoğunluğu ailenin tüm fertlerinin birlikte karar aldığının ifade etmiştir. Tüm bu demografik veriler ışığında söz konusu katılımcıların kentte yaşayan, modern, bireysel, çekirdek aile mensubu bireyleri temsil ettiği görülmektedir.

Ölüm Hakkındaki Fikirleri Ölçen Sorularla İlgili Bulgular

Ölüm sizce hangisidir? Sorusuna katılımcıların %69'u (80 kişi) "Başka bir hayat için yeniden diriliş" olarak tanımlamaktadır. Bu durum gösteriyor ki ağırlıklı olarak ölümden sonraki hayata inanç vardır. Katılımcılar ölümü sıkça düşünmektedirler. Ölümü düşünmek şeklinde boş bırakılan yeri "bir amacım olduğunu düşündürür" seçeneğiyle dolduran katılımcıların oranı %46,6'dır. Bu onların dünya hayatının bir amaç uğruna yaşanması gerektiği düşüncesinde oldukları anlamına gelmektedir. Aynı şekilde %28,4'lük bir dilimde ise "Öbür dünyaya hazırlanmamı kolaylaştırır" şikkını işaretlemiştir ki bu da İslam inancında mevcut olan ölümü düşünmenin bu dünyada yapılan davranışlara dikkat edildiği yorumunu yapmamıza neden olmaktadır. Bu şık daha fazla dini yönelim barındırmaktadır.

İnançlar Doğrultusunda Yapılan Eylemler İle İlgili Bulgular

Ölen bir yakının cenazesine gitmeye yönelik tutum analiz edildiğinde 88 kişi olumlu yanıt vermiştir ki bu durum araştırmamıza katılanların %75,9'unun geleneksel toplumun cemaat yapısı anlayışını hala koruduğu anlamına gelmektedir. Araştırmaya katılan gençlerin yarısından fazlası ağırlıklı olarak yaptıkları iyiliğin öbür dünyada bir karşılığı olduğunu düşünmektedir. Bu da onların iyi-kötü ayrımı yaptığını bu da cennet ve cehennem gibi bir öbür dünya inancı taşıdıklarını ortaya koymaktadır. Türbe ziyaretlerinde bulunup çeşitli ritüeller yaparım diyenler %41,4 oranında olumlu cevap vermiştir. Yapmam diyenler % 40,5 oranındadır. Türbe ziyaretinde bulunup çeşitli ritüeller yaparım diyenlerin sayısı ile yapmam diyenlerin sayısı arasında fark çok azdır. Burada bir tarafın daha ağır bastığını söylemek yanlış olur. Bu durum katılımcıların hala geleneksel yapıyı koruduklarını göstermektedir. En azından geleneksel yapı, kaybolduğu kadar korunmaktadır. Eski Türk halk inanç sisteminde var olan hayvanlarla ilgili ölüm inanışları doğrultusunda hazırlanan "Baykuş ölüm habercisi bir hayvandır." Sorusu katılımcılar tarafından katılmıyorum cevabı almıştır. Bu inanışa dair fikri olmayan katılımcıların oranı ise %32,8'dir. Araştırmaya katılan gençler hem geçmişteki ölümle ilgili kültürel inanışlar hakkında fikir sahibi değiller hem de bu inanışı doğru bulmamaktadırlar. Katılımcılarımızın büyük bir çoğunluğu (%87) içinde bulunduğu dinin ölüm ile ilgili bilgisine sahip olduğunu belirtmiştir.

Modern Toplum İçinde Görülen Durumları Ölçen Sorularla İlgili Bulgular

Evde yalnız ölmek modern insanın ölüm ile ilgili korkularından biridir. Katılmıyorum(%46,6) cevabının ağırlıklı olması sebebiyle katılımcıların modern ölüm algısını bu çerçevede yansıttığını söyleyebiliriz. Ancak yapılan araştırmada gençlerin ağırlıklı olarak mezarlıklar şehrin dışında olmalıdır fikrine katılmadığı saptanmıştır. Ortaya çıkan tablo Modernleşmenin getirdiği seküler hayat çerçevesinde şehrin dışına itilen mezarlıklar durumunun katılımcılar tarafından kabul edilmediğini göstermektedir. Katılımcıların modern insanın ölüm algısı kalıbında düşünmediği yorumunu yapabiliriz. Ölümden, ölüden ve mezarlıktan korkup korkmadığı sorulduğunda katılımcıların büyük bir çoğunluğu korkmadıklarını belirtmiştir. Katılımcılar ağırlıklı olarak (85 kişi) ölüme en yakın yaşlılardır fikrine katılmamaktadır.

SONUÇ

Genç kuşağın ölüm algısının değişimi üzerine yapılan araştırmada geleneksel ölüm algısının modern diyebileceğimiz kentsel alanlarda sürdürüldüğü ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda eski Türk inanç sisteminin günümüzde batıl inanç olarak kabul edilen kültürel değerlerinin de etkisinin az olduğu görülmektedir. Gençler geleneksel ölüm uygulamalarını yapmakta ve geleneksel ölüm algısını taşımaktadırlar. Aynı zamanda ağırlıklı olarak kentte yaşamaktadırlar. Burada şekil olarak kentsel bir yapı içinde olduklarını ama zihniyet ve inanç açısından geleneksel yapıyı koruduklarını söyleyebiliriz. Modern ölüm algısı bulgularına baktığımız zaman evde yalnız ölümün korkutucu olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra genel olarak ölüm ve ölümü çağrıştıran şeylerden korkulmadığı tespit edilmiştir. Geleneksel bazı inançlar katılımcılar tarafından çok fazla bilinmediği ve olumsuz karşılandığı tespit edilmiştir. Örneğin eski Türk inanç sistemine dâhil olan bazı inançlara dair bilginin zayıf olduğu tespit edilmiştir. Bu sorulara ağırlıklı olarak olumsuz ve fikrim yok şeklinde cevap alınmıştır. Geleneksel olarak kültürün değil dini bilginin referans alındığı tespit edilmiştir. Modern toplumun ölümü yadsıma durumu, yaptığımız araştırmaya göre katılımcılarımız tarafından yanlışlanmıştır. Araştırma kapsamında ölüm yadsınan bir durum değildir. Modern ölüm algısında ölümden ve ölüme dair şeylerden korkma durumu literatürde karşımıza çıkmışken, yapılan anket sonucunda katılımcıların bu kavramlardan korkmadığı tespit edilmiştir. Modern yaşam alanında ortaya çıkan “Mezarlıklar şehrin dışında olmalıdır.” ve “Yaşlı insan ölüme en yakın insandır.” görüşü katılımcılar tarafından desteklenmemiştir. Katılımcılar modern yaşamın getirmiş olduğu kent alanında modern ailenin çekirdek aile yapısına uygun bir biçimde yaşamakta iken inanç yönünden ölüm ile ilgili modern yaşamın görüşlerine katılmamaktadır. Burada biçimsel bir modernlikten bahsedebiliriz. Sonuç olarak baktığımızda; araştırmaya katılan örneklem grubunun modernliği şekilsel olarak yaşadıkları tespit edilmiştir. Ancak ölüm ile ilgili bilgisini ele aldığımızda modern ölüm algısının hüküm sürmediği ortaya çıkmıştır. Bu durum hâkim olan İslam inancının etkileriyle açıklanabilir. Araştırmanın örneklemi oluşturan grup İslami inançları referans aldıkları için tam anlamıyla geleneksel kaynaklı uygulamaların ve inançların ağırlıklı olduğunu söyleyemeyiz. Aynı şekilde modern kent hayatı içerisinde yaşamalarına rağmen dini, hayattan dışlamamaları da onları tam anlamıyla batılı ölüm algısı standartlarına taşımamaktadır. Dolayısıyla eski zamanlardan bu yana değişen bir ölüm algısından bahsederken buraya kadar ki süreçte araştırmanın örneklemine modern ölüm algısına uymadığı tespit edilmiştir. Sakarya Üniversitesi sosyoloji öğrencilerinden seçilen örneklem grubu batılının modernite ile karşı tavır aldığı ölümü toplumsal hayattan dışlama ve özelleştirme davranışını göstermemektedir. Ölümle karşılaşma oranını azaltan modern hayatın ölüm algısı, araştırmamız katılımcıları tarafından onay görmemiştir. Batılının ölümü yadsıma anlayışı henüz bizim örneklemimizde hayat bulmamaktadır.

KAYNAKLAR

- Aman, F. (2012). Bronislaw Malinowski'nin Kültür Teorisi. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi cilt 21 Sayı:1, 135-151.
- Ariés, P. (2015). Batı'da Ölümün Tarihi. İstanbul: Everest Yayınları.
- Artun, E. (2013). Türk Halk Bilimi. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aydın, P. D. (2013). 7. Ünite Tarihsel Gelişim İçerisinde Din. P. D. Aktay, P. D. Çaha, A. Demirhan, & vd içinde, Din ve Toplum. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Bayat, F. (2006). Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Boratev, P. N. (tarih yok). Yüz Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar) (TÜRK HALK BİLİMİ II). İstanbul: K Kitaplığı.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2008). Cenaze Hizmetleri Rehberi. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- İnan, P. D. (1976). Eski Türk Dini Tarihi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kalafat, Y. (2011). Türk Kültürlü Halklarda Ölüm. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Karaduman, S. (2010 17 (5)). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü. Journal of Yasar University, 2886-2899.
- Kellehear, A. (2012). Ölümün Toplumsal Tarihi. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Nasr, S. H., Ünal, Ç. A., & Büyükduru, S. (2012). İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı. Birey ve Toplum Dergisi.
- Northbourne, L. (2003). Modern Dünyada Din. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971). Anadolu Folklorunda Ölüm. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Özen, R., & Yüksel, E. (2014). Kayseri Folklorunda Hayvanlar İle İlgili İnanışlar Üzerine Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 23-28.
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2015). Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri. Ankara: De Ki Basım Yayın.
- Roux, J. P. (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Roux, J. P. (1999). Altay Türklerinde Ölüm. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sağır, A. (2014). Ölüm Sosyolojisi. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Tunç, Z. (2013). "Türk Halk İnançlarında 'Ölüm' Anlayışında Yaşayan Şamanist Uygulamalar". 04 20, 2016 tarihinde sempozyum.nigde.edu.tr: http://sempozyum.nigde.edu.tr/tarih/ozet/dosyalar/315-10_04_2012-22_37_24.docx adresinden alındı
- Tümer, G. (1988). A. Küçük içinde, Dinler Tarihi. Ankara: Ocak Yayınları.
- Ünal, M. S. (2011). Zamansız Ölüm: Geleneksel ve Modern Toplum Karşıtlığında Ölümün Yeri. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi Cilt 11 sayı 2, 121-133.
- Yazıcı, D. D. (1992). İlk Türk İslam Devletleri Tarihi. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yıldırım, E. (2012). Hayali Modernlik Türk Modernliğinin İcadı. İstanbul: Doğu Kitabevi.